

ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ВИРОБНИЦТВО ЯГІДНИХ КУЛЬТУР

А. О. Коваль

*Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)
e-mail: koval.andriy.2.0@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2539-4945*

У статті описано перспективність розвитку ягідництва в Україні. Порівняно найпоширеніші ягідні культури, які дають більшу швидку окупність усіх своїх капіталовкладень. Подано показники виробничої собівартості вирощених ягідних культур по областях, рівень їх рентабельності виробництва та витрати на виробництво 1 ц ягідних культур. Проведено розширено економіко-статистичний аналіз даних Державної служби статистики України тощо. По Україні загалом загальні витрати щороку зростають у межах 6%, тобто постійно збільшувалися виробничі витрати. Прямі матеріальні витрати (насіння та посадковий матеріал, мінеральні добрива, паливо і мас-тильні матеріали та т.п. витрати) найнижчими були в 2018 р., порівняно з 2017 р. — на 8% та з 2019 р. — на 12%. Витрати на оплату праці на підприємствах, які спеціалізуються на вирощуванні ягідних культур щороку зростали на 2–11%. Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати (відрахування на соціальні заходи, амортизація, оплата послуг сторонніх організацій, інші прямі та загальновиробничі витрати) щороку зростали на 3–16% відповідно. Найвища виробнича собівартість ягідних культур у господарствах Вінницької обл., найнижча — у Полтавській. Витрати сільськогосподарських підприємств на виробництво 1 ц ягідних культур у гривнях по господарствах України у 2019 р. найвищі були в Рівненській обл., найнижчі — у Волинській і Сумській. Рівень рентабельності виробництва ягідних культур найвищим по всіх господарствах у 2019 р. був у Миколаївській та Івано-Франківській обл., найнижчий, відповідно, збитковий — у Кіровоградській, Одеській і Полтавській обл.; у фермерських господарствах був найвищий — в Одеській та Житомирській обл., а найнижчий — у Сумській та Київській обл. Собівартість ягідних культур знаходиться в оберненому зв'язку з рівнем рентабельності.

Ключові слова: ягідництво, нішеві культури, виробнича собівартість, витрати, імпорт, експорт, рентабельність.

ВСТУП

Нині світовим трендом здорового способу життя є споживання ягідної продукції. Обсяги виробництва ягід у країнах ЄС та країнах, що є найбільшими постачальниками ринку Європи, щороку зростають у середньому на 6% за останні 5 років. Україна має шанс стати провідним виробником і постачальником продукції традиційних та найбільш затребуваних ягідних культур, таких як полуниця, малина, чорна смородина, агрус, чорниця, ожина. Іншими перспективними експортними напрямками є виробництво органічної ягідної продукції, вирощування нішевих ягідних культур (актинїди, жимолості, лимонника тощо), а також ягід лінійки superfoods: чорниці,

обліпихи, ожини, лохини, журавлини та чорноплідної горобини.

Ягідництво сьогодні є досить перспективним [1–4], оскільки розвивається завдяки збільшенню світового споживання ягід. При цьому попит наразі перевищує пропозицію. В Україні 90% ягід виробляють дрібні домогосподарства, тому часто одержувана сировина дуже низької якості, з якої складно сформувати відповідну товарну партію. З огляду на це, в найближчій перспективі об'єктивно потрібно орієнтуватися на розвиток у ягідництві крупних спеціалізованих підприємств.

Оскільки розвитку ягідництва приділяється у світі значна увага, то розвиток цієї галузі — назрілий, оптимістичний. Економічні дослідження в галузі вітчиз-

няного ягідництва проводили Л.П. Симиренко, В.Л. Симиренко, П.Г. Шитт, В.В. Юрчишин, Д.Ф. Чухно, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко, О.Ю. Єрмаков, В.А. Рудьєв, Г.М. Сатіна, Т.А. Маркіна, Л.А. Костюк, Л.М. Шевчук, І.А. Сало, О.П. Попова та ін.

Метою наших досліджень є формулювання економічних показників витрат сільськогосподарських підприємств на виробництво ягідних культур.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Збільшення обсягів виробництва ягід в Україні з метою зменшення частки імпорту та створення додаткових можливостей для експорту можливе за умови зростання конкурентоспроможності виробництва ягідної продукції та інвестиційної привабливості ягідного бізнесу. Основою конкурентоспроможного функціонування галузі є створення ноу-хау в діяльності підприємств, здатність забезпечити високу ефективність господарювання та набуття конкурентних переваг підприємствами на внутрішньому і зовнішньому ринках за удосконалення механізму державної підтримки галузі.

Поміж усіх багаторічних насаджень ягідні культури порівняно більш швидко можуть забезпечити окупність усіх своїх капіталовкладень. Серед ягідних культур за валовим збором урожаю лідирують: 1) суниця та чорна смородина; 2) чорниця та лохина високоросла; 3) малина. Порічки та агрус у промислових насадженнях зустрічаються рідше і переважно вирощуються на присадибних ділянках.

За даними багатьох вчених, для багаторічних трав'янистих ягідних культур характерний найбагатший вибір виробничих технологій вирощування: 1) на грядках із застосуванням різних видів мульчуючого матеріалу (поліхлорвінілова плівка, агроволокно, кора дерев, солома тощо) з підвищеною щільністю розміщення розсади; 2) класичний рядковий або стрічковий спосіб із застосуванням зеленої розсади або розсади «фріго»; 3) в умовах закритого ґрунту — круглорічні ягоди. Урожайність

18–25 т/га, рівень рентабельності виробництва 180–190%, прибуток з 1 га 35,0–45,0 тис. грн.

Для ягідних чагарників із багаторічною кореневою системою характерні: швидкий вступ у промислове плодоношення; висока врожайність (до 20 т/га); максимальна механізація виробничих процесів; тривалий (8–10 років, винятки: чорниця та лохина високоросла — 40–50 років) термін експлуатації насаджень. Оптимальна щільність садіння 4,0–5,4 тис. шт. на 1 га. При застосуванні 2-ярусної шпалери створюється суцільний плодовий ряд і зменшуються затрати праці за формування, обрізування кущів та зборі врожаю на 20–25%. Вартість створення 1 га такого насадження з проектуванням та улаштуванням краплинного зрошення сягає приблизно 65,0–75,0 тис. грн. Рівень рентабельності майже 110–120%, термін окупності 2–2,5 років.

Як підтверджують дослідження [6–11], економічна ефективність ягідництва залежить від рівня інтенсивності його ведення. Виміром такого рівня цілком можна вважати виробничу собівартість вирощених ягідних культур, рівень їх рентабельності виробництва та витрати (грн) на виробництво 1 ц ягідних культур.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для аналізу ягідної галузі в сільськогосподарських підприємствах різних форм власності нами було використано дані Державної служби статистики України [5] щодо продуктивності насаджень та економічної ефективності виробництва і реалізації ягідної продукції.

Для виконання поставленого завдання використовували такі методи дослідження: економіко-статистичний, математичного моделювання, графічний та розрахунково-конструктивний тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Залежність показників виробничої собівартості вирощених ягідних культур, рівень їх рентабельності виробництва та витрати

(грн) на виробництво 1 ц ягідних культур наведено у *табл. та рис. 1–5.*

За наведеними даними, по Україні загалом у період 2017–2019 рр. загальні витрати щороку зростали в межах 6%, тобто постійно збільшувалися виробничі витрати. Прямі матеріальні витрати (насіння та посадковий матеріал, мінеральні добрива, пальне і мастильні матеріали та т.п. витрати) найнижчими були в 2018 р., порівняно з 2017 р. – на 8% та з 2019 р. – на 12%. Витрати на оплату праці на підприємствах, які спеціалізуються на вирощуванні ягідних культур, цілком очевидно, щороку зростали на 2–11%. Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати (відрахування на соціальні заходи, амортизація, оплата послуг сторонніх організацій, інші прямі та загальновиробничі витрати) щороку зростали на 3–16% відповідно.

Найвищі виробничі витрати собівартості ягідних культур були у Вінницькій обл.: усі роки досліджень ці витрати становили 30% від усіх витрат по Україні загалом; найнижчі – у Полтавській і Кіровоградській обл. – 0,3 та 0,6% відповідно. Прямі матеріальні витрати найвищими також були у Вінницькій обл.: усі роки досліджень ці витрати сягали понад 30% від усіх витрат по Україні загалом; а найнижчі були – у Полтавській обл. та становили в середньому за час досліджень 0,2%. Витрати на оплату праці в господарствах, які спеціалізуються на вирощуванні ягідних культур, найвищі за досліджуваний нами період були у Вінницькій обл. – у середньому по Україні на 30% вищі, найнижчі – у Полтавській обл. Загальновиробничі й інші прямі витрати на вирощування ягідних культур найвищими були у Вінницькій обл. – 28% від усього по країні, найменшими – у Полтавській, Кіровоградській та Одеській обл. – по 2% від усього по країні.

Рівень рентабельності виробництва ягідних культур найвищим по всіх господарствах у 2019 р. був у Миколаївській (+120,8%) та Івано-Франківській (+114,6%) обл., найнижчий – у Кіровоградській (-51,6%), Одеській (-44,6%) і Полтавській (-42,0%) обл. Рівень рента-

Виробнича собівартість вироблених ягідних культур, усього, тис. грн

Рік	Витрати, усього	Прямі матеріальні витрати, усього	У тому числі				У тому числі					
			насіння та посадковий матеріал	мінеральні добрива	пальне і мастильні матеріали	решта матеріальних витрат	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати, усього	відрахування на соціальні заходи	амортизація	оплата послуг сторонніх організацій	решта інших загальновиробничих витрат
2017	161779,4	64994,6	5989,8	26630,5	10224,8	22149,5	47130,3	49654,5	9660,3	20361,5	7229,3	12403,4
2018	172074,5	59715,0	2353,0	28838,0	11338,8	17185,2	53042,7	59316,8	10846,6	25435,9	10592,2	12442,1
2019	183290,2	67625,8	2519,9	33084,1	12600,9	19420,9	54269,9	61394,5	11113,4	30696,3	8805,3	10779,5

Примітка: * – складено автором за даними статистичних збірників «Сільське господарство України» [5]; ** – дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл.

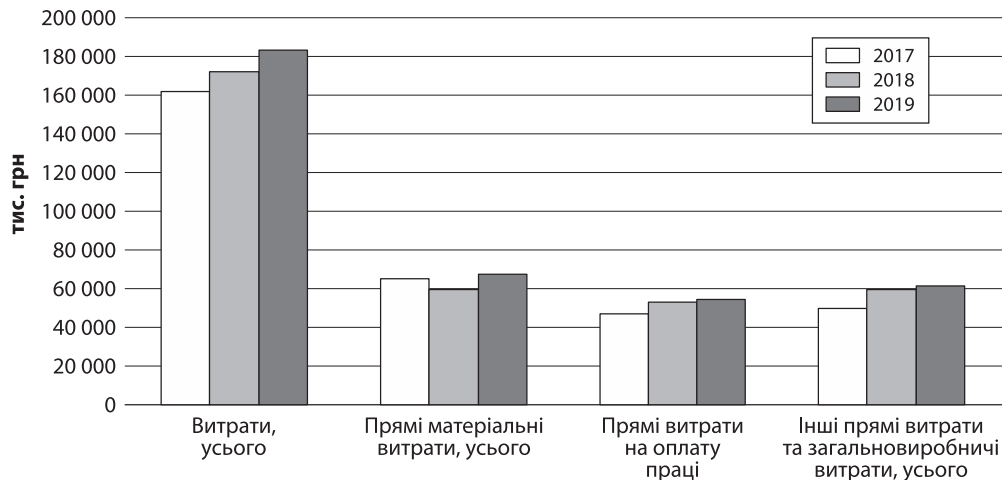


Рис. 1. Виробнича собівартість вирощених ягідних культур в Україні, тис. грн

Примітка: складено за даними статистичних збірників «Сільське господарство України» [5].

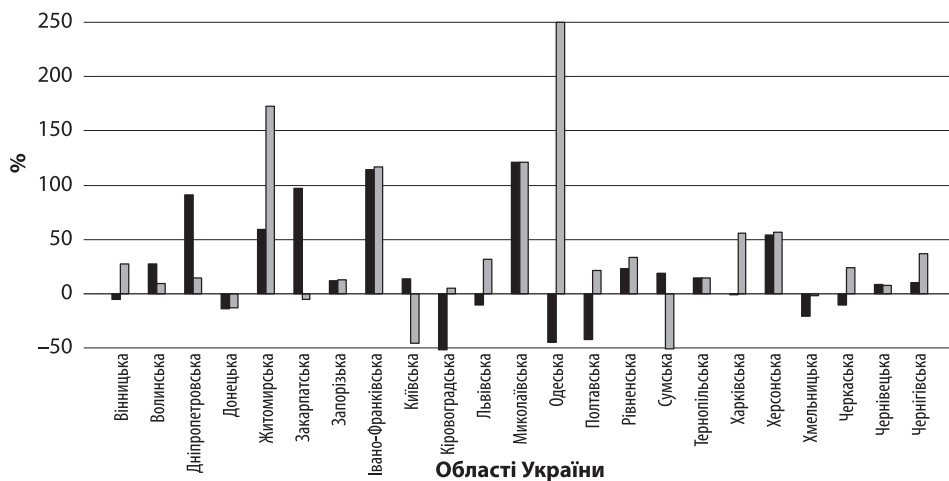


Рис. 2. Рівень рентабельності виробництва ягідних культур у господарствах за регіонами у 2019 р.

Примітка: складено за даними статистичних збірників «Сільське господарство України» [5].

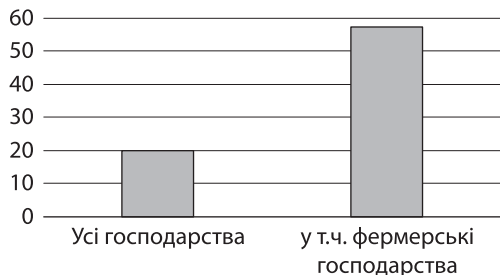


Рис. 3. Рівень рентабельності виробництва ягідних культур у господарствах України у 2019 р.

Примітка: складено за даними статистичних збірників «Сільське господарство України» [5].

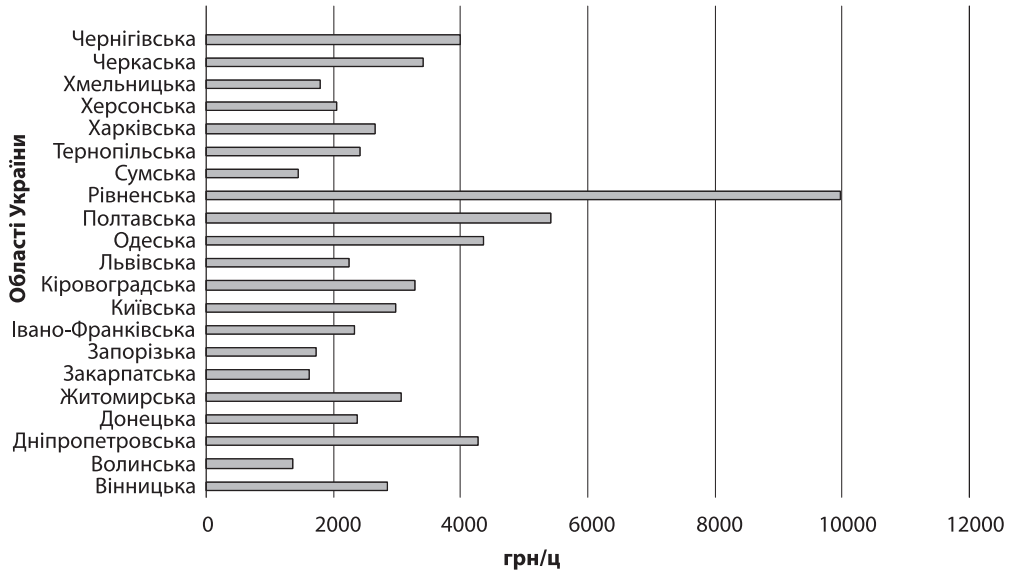


Рис. 4. Витрати підприємств у господарствах України за регіонами у 2019 р. на виробництво 1 ц ягідних культур, грн

Примітка: складено за даними статистичних збірників «Сільське господарство України» [5].

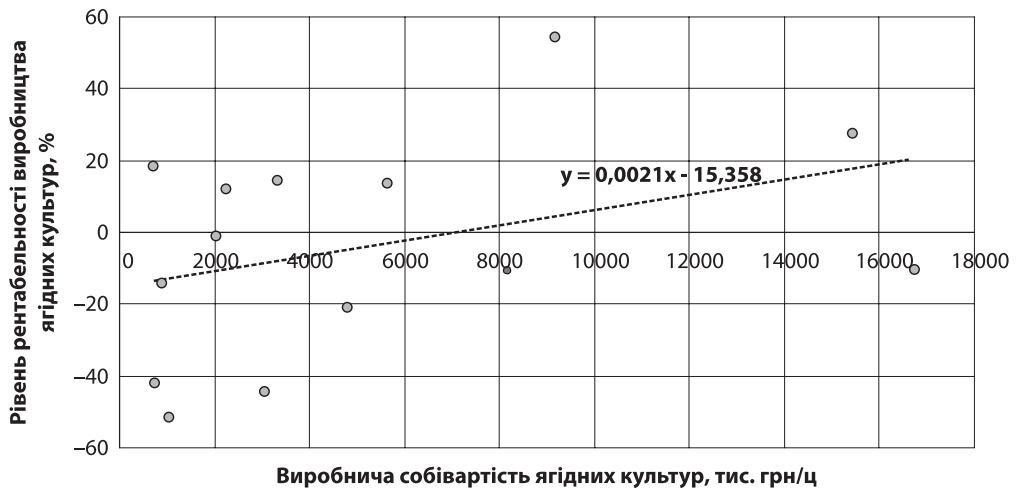


Рис. 5. Залежність рівня рентабельності від собівартості 1 ц ягідних культур у господарствах України у 2019 р., грн

Примітка: складено за даними статистичних збірників «Сільське господарство України» [5].

бельності виробництва ягідних культур у фермерських господарствах України найвищим у 2019 р. був в Одеській (+250,0%) та Житомирській (+172,8%) обл., а най-

нижчий – у Сумській (-50,7%) та Київській (-45,9%) обл. Загалом фермерські господарства порівняно більш рентабельні. Водночас аналогічні офіційні дані по

домогосподарствах у сільській місцевості відсутні.

На рис. 5 побудовано кореляційне поле «рентабельність – собівартість»: собівартість ягідних культур знаходиться в оберненому зв'язку з рівнем рентабельності.

Витрати підприємств на виробництво 1 ц ягідних культур у гривнях по господарствах України у 2019 р. найвищі були в Рівненській обл. – 9966,7 грн/ц, що від середнього по країні показника в 4 рази вище; найнижчі – у Волинській і Сумській обл. – майже вдвічі нижчі порівняно з середнім показником по Україні.

ВИСНОВКИ

Найвища виробнича собівартість ягідних культур у господарствах Вінницької обл., найнижча – у Полтавській обл. Витрати сільськогосподарських підприємств на виробництво 1 ц ягідних культур у гривнях по господарствах України у 2019 р. найвищі були в Рівненській обл., найнижчі –

у Волинській і Сумській. Рівень рентабельності виробництва ягідних культур найвищим по всіх господарствах у 2019 р. був у Миколаївській та Івано-Франківській обл., найнижчий, відповідно, збитковий – у Кіровоградській, Одеській і Полтавській обл.; у фермерських господарствах був найвищий – в Одеській та Житомирській обл., а найнижчий – у Сумській та Київській обл. Разом із тим, якщо мати на увазі абсолютну точність представленої інформації, то дані по деяких областях не оприлюднювалися з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації. Не враховано також тимчасово окуповані території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл. Собівартість ягідних культур знаходиться в оберненому зв'язку з рівнем рентабельності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сало І.А. Розвиток ринку плодів та ягід в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 16–23.
2. Сало І.А. Розвиток ринку плодів в Україні: моногр. Київ: ННЦ ІАЕ, 2013. 394 с.
3. Сало І.А., Попова О.П. Сучасний стан галузі рослинництва в Україні. *Вісник аграрної науки*. 2019. № 9. С. 80–87.
4. Кваша С.М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці. *Економіка АПК*. 2013. № 8. С. 12–21.
5. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.org/uk> (дата звернення: 30.09.2020).
6. Галат Л.М. Експортний потенціал та проблеми розвитку галузі ягідництва України. *Агросвіт*. 2021. № 1–2. С. 46–55.
7. Ринки ягідних культур в Україні та світі. URL: <http://ukrsadprom.org/blog/rynok-yagidnyh-kultur-vukrayini-ta-sviti/> (дата звернення: 29.08.2020).
8. Уланчук В.С., Аніщенко Г.Ю. Споживчий ринок плодючих продукції: стан та перспективи розвитку. *Вісник економічної науки України*. 2011. № 1. С. 56–171.
9. Шестопаль О.М. Відтворення та ефективність продуктивного використання плодівих і ягідних насаджень. Київ: Видавництво «Сільгоспосвіта», 1994. 256 с.
10. Грибинюк О.М., Лисак М.А., Пугачов В.М. Особливості визначення еластичності попиту на плодово-ягідні продукти. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 52–56.
11. Коваль А.О. Концептуальні засади розвитку сучасного ринку ягідництва в Україні. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 1. С. 114–119. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2020.203939>

REFERENCES

1. Salo, I.A. (2020). Rozvytok rynku plodiv ta yahid v Ukraini [Development of the fruit and berries market in Ukraine]. *Ekononika APK – Economics of AIC*, 3, 16–23 [in Ukrainian].
2. Salo, I.A. (2019). *Rozvytok rynku plodiv v Ukraini: monohrafiia* [Development of the fruit market in Ukraine]. Kyiv: NNTs IAE [in Ukrainian].
3. Salo, I.A. & Popova, O.P. (2019). Suchasnyi stan haluzi roslynnytstva v Ukraini [The current state of the crop industry in Ukraine]. *Visnyk ahrarnoi nauky – Bulletin of agrarian science*, 9, 80–87 [in Ukrainian].
4. Kvascha, S.M. (2013). Metodolohichni bazys priyniattia suspilnykh rishen v ahrarnii politytsi [Methodological basis of acceptance public decisions in agricultural policy]. *Ekononika APK – Economics of AIC*, 8, 12–21 [in Ukrainian].
5. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statyky Ukrainy [Statistical information of the State

- Statistics Service of Ukraine]. (n.d.) URL: <https://ukrstat.org/uk> [in Ukrainian].
6. Halat, L.M. (2021). Eksportnyi potentsial ta problemy rozvytku haluzi yahidnytstva Ukrainy [Export potential and problems of development of the berry industry of Ukraine]. *Ahrosvit – Agricultural world*, 1–2, 46–55 [in Ukrainian].
 7. Rynok yahidnykh kultur v Ukraini ta sviti [The market of berry crops in Ukraine and the world]. (n.d.). URL: <http://ukrsadprom.org/blog/rynok-yagidnyh-kultur-vukrayini-ta-sviti> [in Ukrainian].
 8. Ulanchuk, V.S. & Anishchenko, H.Iu. (2011). Spozhyvchy rynek plodoiahidnoi produktsii: stan rista perspektyvy rozvytku [Consumer market of fruit and berry products: state and prospects of development]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 1, 56–171 [in Ukrainian].
 9. Shestopal, O.M. (1994). *Vidtvorennia ta efektyvnyshchynosti vykorystannia plodovykh i yahidnykh nasadzen [Reproduction and efficiency of productive use fruit and berry plantations]*. Kyiv [in Ukrainian].
 10. Hrybnyiuk, O.M., Lysak, M.A. & Puhachov, V.M. (2018). Osoblyvosti vyznachennia elastychnosti popytu na plodovo-yahidni produkty [Features of determining the elasticity of demand for fruit and berry products]. *Ekonomika APK – Economics of AIC*, 6, 52–56 [in Ukrainian].
 11. Koval, A.O. (2020). Kontseptual'ni zasady rozvytku suchasnoho rynku yahidnytstva v Ukraini [Conceptual development principles berry growing modern market development in Ukraine]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannya – Balanced nature management*, 1, 114–119. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2020.203939> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 14.10.2021
